

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för kost- och idrottsvetenskap

Den som spar han har

**Hem- och konsumentkunskapens roll i undervisning kring sparande, lån
och skuldsättning**

**Afrodite Kostopoulos
Maria Källberg**

Examensarbete 15 högskolepoäng

Lärarprogrammet, inriktning hem- och konsumentkunskap

Handledare: Marianne Pipping Ekström

Examinator: Helena Åberg

Datum: September 2010

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för kost- och idrottsvetenskap
Box 300, SE 405 30 Göteborg

Titel: Den som spar han har. Hem- och konsumentkunskapens roll i undervisningen kring sparande, lån och skuldsättning.

Författare: Afrodite Kostopoulos, Maria Källberg

Typ av arbete: Examensarbete

Handledare: Marianne Pipping Ekström

Examinator: Helena Åberg

Program: Lärarprogrammet, inriktning hem och konsumentkunskap

Antal sidor: 41

Datum: September 2010

Sammanfattning

I bakgrunden presenteras ämnet hem- och konsumentkunskap och dess roll i skolundervisningen. Kort om ämnets historia samt utveckling fram till idag med fokus på sparandet, även hur staten bedrivit en konsumentuppföstran och varför det är nödvändigt för människor att ha en sund ekonomi. Att ämnet sparande är aktuellt bekräftas ytterligare då Tv program utformas efter personers ekonomiska missöden, vilket ges exempel på i bakgrunden.

Syftet är att se hur olika kursplaner i hem- och konsumentkunskap berör sparande och vad som nämns i motsvarande läroböcker samt eventuella andra material. Syftet är också att undersöka hur lärare i hem- och konsumentkunskap väljer att utforma sin undervisning om sparande och varför de väljer sin strategi. För att besvara detta syfte användes dokumentanalys dessutom intervjuades fem lärare i hem- och konsumentkunskap.

I resultatet presenteras innehållet i tre olika kursplaner i hem- och konsumentkunskap, motsvarande läroböckers innehåll samt annat läromedel om sparande. Här finns även intervjuerna av de fem lärarna samt en tabell över de material som de använder sig av i sin undervisning.

Resultatet visade att det har skett en förändring i såväl kursplaner som läromedel kring sparande och numera informeras eleverna om faran i att låna och vikten i att spara. Även de två statliga myndigheterna Kronofogden och Konsumentverket erbjuder skolmaterial som rör sparande. Det vanligaste materialet som används av de lärare som intervjuats är den lärobok i hem- och konsumentkunskap som eleverna på skolan har tillgång till, samt föreläsningar av läraren. Samtliga lärare anser att kunskap om sparande är något varje elev borde besitta för att klara sig i dagens konsumtionssamhälle.

Nyckelord: Spara, Låna, Kursplan, Konsumentekonomi, Privatekonomi.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
2. Bakgrund.....	6
2.1 Hem- och konsumentkunskapen som grundskoleämne	6
2.2 Konsumentekonomins roll i hem- och konsumentkunskap.....	7
2.3 Hem- och konsumentkunskap ur ett didaktiskt perspektiv	7
2.4 Tidigare forskning.....	8
2.4.1 The poor pay more	8
2.4.2 Att sträva mot mål.....	8
2.4.3 På väg mot empowerment –	8
Reflektioner över tre studier som behandlar undervisning i hemkunskap.....	8
2.4.4 Att genuszappa på säker eller minerad mark.....	9
2.4.5 Children’s Influence in Family Decision Making	9
2.5 Varför spara?	10
2.6 SMS-lån.....	11
2.7 Spara och Slösa.....	12
2.8 Lyxfällan	13
3. Syfte.....	14
3.1 Frågeställningar	14
4. Metod	15
4.1 Dokumentanalys.....	15
4.1.1 Studiens upplägg	15
4.1.2 Metodval	15
4.1.3 Urval	15
4.1.4 Tillvägagångssätt och metod för analys	16
4.2 Intervju	16
4.2.1 Studiens upplägg	16
4.2.2 Metodval	17
4.2.3 Urval	17
4.2.4 Intervjun	17
4.2.5 Tillvägagångssätt och metod för analys	18
4.3 Etik.....	18
5. Resultat.....	19
5.1 Kursplanernas innehåll med fokus på sparande	19

5.1.2	1994 års kursplan för hemkunskap	21
5.1.3	2000 års kursplan för hem- och konsumentkunskap	21
105.1.4	Förslag till kursplan i hem- och konsumentkunskap år 2010	21
5.2	Läroböcker och dess innehåll om sparande	22
5.2.1	Hemkunskapsbok 1994	22
5.2.2	Hem- och konsumentkunskapsbok 2003	22
5.2.3	Hem- och konsumentkunskapsbok 2008	23
5.2.4	Skillnader mellan böckerna	24
5.3	Annat skolmaterial om sparande	24
5.3.1	Kronofogdens skolmaterial	25
5.3.2	Konsumentverkets skolmaterial.....	25
5.4	Intervjustudie	26
5.4.1	Lärobeskrivningar	26
5.5	Intervjuer med verksamma hem- och konsumentkunskapslärare	26
5.5.1	Anna	26
5.5.2	Börje	27
5.5.3	Cissi	28
5.5.4	Doris.....	28
5.5.5	Elsa.....	29
5.6	Sammanfattande tabell över material	30
6.	Diskussion.....	31
6.1	Staten som uppfostrare samt kursplanernas utveckling.....	31
6.2	Konsumentekonomi,	31
	det viktigaste området inom hem- och konsumentkunskap?	31
6.3	Läroböckernas utveckling.....	32
6.4	Att använda sig av alternativa läromedel.....	33
6.5	Metoddiskussion	34
6.6	Andra metoder	34
6.7	Slutsats	36
7.	Avslutningsvis	37
7.1	Vidare forskning	37
	Referenser	38

1. Inledning

De flesta av oss blev i skolan bekanta med flickorna Spara och Slösa, två flickor vars beteende skulle symbolisera och förmedla olika sätt att hantera pengar. Med en sensmoral i varje seriestripp fick vi då lära oss att spara är det ultimata. Lyckoslanten som publicerade Spara och Slösa gavs ut redan 1926 i skolorna runt om i landet och var en del av den sparsamhetsfostran som staten bedrev i början av 1900-talet. Än idag kan vi se en form av uppmuntran till sparsamhet från statens sida, bland annat i form av Konsumentverkets foldrar om hur man med hjälp av en buffert kan förbättra sin ekonomi.

Det är dyrt att vara fattig och inte ha pengar avsatta för oförutsedda utgifter, för är du hänvisad till att låna pengar eller betala på kredit kan det stå dig dyrt. Något som kronofogden redan 2006 varnade för var de så kallade SMS-lånen som har blivit alltmer vanliga och bidragit med en överskuldssättning hos ungdomar. Detta på grund av de höga räntorna och korta avbetalningstider.

Vi anser att detta är ett problem och att det behöver ges mera information till ungdomar om sparande, så att de inte hamnar i den så kallade skuldfällan. Ett bra forum att förmedla den informationen är genom skolan och då i hem- och konsumentkunskapsundervisningen. Då vi själva studerar till lärare inom detta ämne så är vi intresserade av hur verksamma hem- och konsumentkunskapslärare idag lägger upp sin undervisning om sparande. Vi vill veta vilket material de använder men även varför. Ämnesområdet ekonomi och avsaknaden av en ordnad sådan är aktuell och vi känner att det är viktig del av undervisningen i skolan som tyvärr inte får så mycket plats som den förtjänar. Vi vill när vi själva blir verksamma lärare göra det bästa av den tid vi får med eleverna. Därför gör vi detta arbete.

2. Bakgrund

I detta kapitel presenteras ämnet hem- och konsumentkunskap, tidigare forskning samt anledningen till varför sparandet anses viktigt.

2.1 Hem- och konsumentkunskapen som grundskoleämne

Vilka val vi gör i vardagen påverkar vår hälsa, miljö, ekonomi och välbefinnande. Enligt Skolverket (2000b) skall ämnet hem- och konsumentkunskap ge de kunskaper som behövs för att förstå sambandet mellan de val vi gör i vår vardag och vilka konsekvenser de ger för samhälle, människa och natur. Ämnet formuleras och beskrivs utifrån tre syften:

- Att ge erfarenheter och förståelse av de dagliga handlingarnas och vanornas betydelse för ekonomi, miljö, hälsa och välbefinnande.
- Att utifrån kunskaper om samspelet mellan hushåll, samhälle och natur kunna möta förändringar, ta ansvar och agera.
- Att ge beredskap för att leva och agera i ett samhälle med mångfald (Myndigheten för skolutveckling 2007).

Av dessa syften formuleras sedan mål att sträva mot, vilket betyder att eleven under hela sin skolgång skall arbeta för att uppnå dessa mål och de kvalitetskrav som dessa ställer (Myndigheten för skolutveckling 2007).

Hem- och konsumentkunskap är ett mycket litet skolämne och eleverna tilldelas mindre än tre veckor sammanlagd arbetstid under hela grundskolan. I timplanen har ämnet endast 118 timmar (Skolverket 2000a).

I hem- och konsumentkunskapsundervisningen finns det fyra perspektiv som skall genomsyra hela undervisningen (Skolverket 2000b). Dessa perspektiv skall alltså lärare och elever arbeta utifrån, tänka och reflektera över, inte bara någon enstaka gång, utan varje lektion. De fyra perspektiven är resurshushållning, hälsa, jämställdhet och kultur. För de mindre barnen kan dessa beskrivas som ta tillvara, må bra, dela ansvaret samt lika och olika (Grönqvist 2005).

I en årsbok för svensk undervisningshistoria kallad *Lärarprofession i förändring – Från "skolkök" till hem- och konsumentkunskap* (Hjälmeskog 2006) kan vi läsa att föregångsämnet till dagens hem- och konsumentkunskap introducerades redan i slutet av 1800-talet och kallades då för huslig utbildning eller skolköksundervisning och riktade sig då enbart till flickor. Syftet med undervisningen var dels att lära dessa flickor att ta ansvar för sitt hem och vårda och sköta detta men även att se om sin man. Ge honom näringsrik och nyttig mat så att han inte hamnade på glid och började suppa. Men naturligtvis även att genom dessa flickor lära befolkningen att äta näringsrik och nyttig mat, då det inte var en självklarhet på den tiden. Ända fram till mitten av femtiotalet riktade sig som sagt huslig ekonomi endast till flickor, men detta ändrades år 1962 då riksdagen beslöt att införa hemkunskap som ett obligatoriskt ämne i skolan. Den här gången för båda könen.

2.2 Konsumentekonomins roll i hem- och konsumentkunskap

En ny läroplan stod klar 1962 och nu var hemkunskap, till skillnad från tidigare år, ett obligatoriskt ämne i skolan. Målet för just hemkunskap blev nu bland annat att bidra till en konsumentfostran skriver Margareta Grönqvist och Karin Hjalmeskog i *Hemkunskap – betraktat ur ett didaktiskt perspektiv* (1998). De beskriver även att ämnet syftar till att öka förståelsen för hur privatekonomin kan förbättras och ord som sparsamhet används flitigt i den då nya läroplanen 1962.

När den nya kursplanen år 2000 inrättades fick ämnet hemkunskap ett nytt namn och heter numera hem- och konsumentkunskap, vilket gav konsumentutbildningen en större roll i utbildningen än tidigare (Cullbrand och Pettersson 2005). Det betonas bland annat att numera skall eleverna väga in ekonomiska aspekter vid arbetet gällande hushållet (Skolverket 2000a). Att ändra namnet var ett sätt för riksdagen att betona vikten av en konsumentutbildning i skolan då regeringen menar att konsumentpolitiken ska prioriteras; detta enligt Cullbrand och Pettersson (2005). De menar även att konsumentfrågor inte hört till de mest prioriterade områdena i skolan, men skall i och med den nya kursplanen och namnbytet få mer utrymme än tidigare. För att det skall fungera krävs det att lärarna är uppdaterade på frågan och att fortbildning inom ämnet ges. Vad som är viktigt att poängtera angående konsumentutbildningen är att den skall genomsyra all undervisning och finnas med inom varje område så som mat, måltider och boende.

Att kunna konsumera och handla utifrån egna resurser är något som eleverna bör får med sig i och med hem- och konsumentkunskapsutbildningen och finns även formulerat i kursplanen.

2.3 Hem- och konsumentkunskap ur ett didaktiskt perspektiv

Om man slår upp ordet didaktik i nationalencyklopedin får vi veta att det betyder läran om undervisning (Nationalencyklopedin 2010), det vill säga att genom didaktiska studier kan vi studera undervisningens innehåll. I *Hemkunskap- betraktat ur ett didaktiskt perspektiv* skriver Grönqvist och Hjalmeskog (1998) att vad läraren väljer att ha med i sin undervisning styrs av olika faktorer, kursplanen är en sådan faktor. De skriver vidare att kursplanen är ett utbildningspolitiskt dokument som kan tolkas på olika sätt. Läraren kan då forma undervisningen utifrån sina egna val, dessa val kan komma medvetet eller omedvetet. Därmed inte sagt att läraren helt fritt kan tolka detta dokument, utan kursplanen skall vara en guide till hur läroplanens mål skall uppfyllas. Innehållet i undervisningen påverkas inte enbart av kurs- och läroplanplan och lärarens sätt att tolka den utan även av faktorer såsom klassrumsstorlek, schema, och antalet elever i klassen. De största bidragande faktorerna som påverkar undervisningens innehåll är den ekonomiska, skolans övriga resurser men framförallt kursplanens innehåll som riksdagen godkänner.

Vad som är viktigt att poängtera är att hur än läraren väljer att lägga upp undervisningen kan vi inte garantera att eleverna lär sig det som tas upp, elever lär sig olika och därför kan läraren bara påverka det eleven har möjlighet att lära sig. Detta betyder då att det läraren väljer att utesluta i undervisningen är information som eleverna går miste om (Grönqvist & Hjalmeskog 1998).

2.4 Tidigare forskning

Att forska inom hem- och konsumentkunskap hör inte till det vanligaste och forskning motsvarande våra syften för detta examensarbete har vi inte funnit. Däremot finns det andra forskningsrapporter att ta del av och några kommer nu kort att presenteras.

2.4.1 The poor pay more

”*The poor pay more*” heter en studie som är klassisk i sammanhang med fokus på familjens ekonomi. Här har författaren David Caplovitz (1963) studerat hur familjer i utsatta och fattiga områden diskrimineras på den ekonomiska marknaden. Bland annat så får dessa familjer betala mer för sina varor än familjer med bättre ekonomi, då de vid kreditköp får dåliga villkor och hot om räntehöjningar. Försäljare utnyttjar även familjernas okunskap om köpevillkor och ger dem därför sämre avtal än utgångsläget.

2.4.2 Att sträva mot mål

I forskningsrapporten *Att sträva mot mål, strategier för undervisning i hemkunskap* (1998) tar författaren Ingrid Cullbrand reda på hur verksamma lärare i dåvarande hemkunskap, gör för att eleverna på bästa sätt skall uppfylla de mål som finns i kursplanen för ämnet. Genom att ha intervjuat dessa lärare framkom det bland annat att den mat eleverna lagar skall vara mycket god för att barnen skall bli motiverade och finna ämnet intressant. Något som även var viktigt var den glädjen som samarbetet mellan eleverna skapade samt planeringen av tillagningen med såväl ekonomiska som miljöaspekter. Nytt, smak och nöje var de främsta aspekterna som lärare arbetade med för att nå ämnesmålen.

2.4.3 På väg mot empowerment – Reflektioner över tre studier som behandlar undervisning i hemkunskap

”*På väg mot empowerment*” (2003) är Cullbrands licentiatavhandling. Den handlar om reflektioner över tre studier som behandlar undervisning i hemkunskap. Hennes syfte med detta arbete är att bidra till förståelse för undervisning i hemkunskap i grundskolan. Cullbrand granskar tre olika studier, den första studien handlar om datorstöd i kostundervisningen, den visar hur man i grundskolan kan använda datorn som pedagogiskt hjälpmedel för att eleverna skall förstå, planera och värdera olika måltider. Studie två handlar om ett exempel på en verksamhet där eleverna arbetar i en praktisk uppgift för att lösa olika problem och deras kunskap i handling. I den sista och tredje studien handlar det om hur lärare har olika utgångspunkter för handling i sin strävan att kunna nå undervisningsmålen.

I alla tre studier försöker Cullbrand (2003) belysa problematiseringarna väldigt tydligt, hon har i början av sin avhandling en introduktion och sätter in ämnet hem- och konsumentkunskap i en kulturell kontext, detta för att få en bättre förståelse för det aktuella ämnet. Hennes övergripande syfte är att bidra till förståelse för undervisning i hem- och konsumentkunskap i skolan. För att komma fram till detta genomför hon, som tidigare nämnts, tre studier inom ramen för två olika läroplaner som handlar om hur mål i nationella styrdokument realiserar i undervisningen.

2.4.4 Att genuszappa på säker eller minerad mark

I avhandlingen ”Att genuszappa på säker eller minerad mark” (2007) påpekar författaren Monika Petersson vikten av ett jämställt skolklimat, i och utanför klassrummet. Jämställdhet är även inskriven som en del av skolans värdegrund. Det står bland annat att:

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. (Lpo 94, s. 4)

Detta nämns även i kursplanen för hem- och konsumentkunskap i mål att sträva mot, där då ett av dessa mål är att eleverna ska praktisera ett demokratiskt och jämställt förhållningssätt.

Petersson (2007) menar att om man frågar elever i hem- och konsumentkunskap vad de tänker på när de hör ordet jämställdhet brukar det komma fram ord som till exempel ”lika löner för kvinnor och män” och ”lika rättigheter”. Syftet med Peterssons avhandling är att se hur kvinnligt och manligt uttrycker sig inom hem- och konsumentkunskapsundervisningen som från början var, och kanske fortfarande är, ett starkt kvinnodominerat område.

Detta har hon försökt göra med hjälp av att observera olika handlingar i klassrummet och även genom att se hur elever samarbetar med varandra och hur de förhåller sig till olika arbetsuppgifter. Det hon undersöker är hur genus kan identifieras i utvalda sammanhang i ämnet hem- och konsumentkunskap och även hur jämställdhet framträder i själva undervisningen.

Avslutningsvis nämner Petersson (2007) i sin avhandling att de könsmonster som visar sig i hennes undersökning varierar utifrån kön och individnivå. Man kan se olika genusordningar där både flickor och pojkar uttrycker omtanke, dock skiljer sig omsorgen från de båda könen genom att pojkars omsorg ligger på ett annat plan och är inte lika betydande. Lektionens utformning spelar en stor roll när det gäller jämställdhet, om man styr upp och strukturerar lektionen får man en högre grad av jämställdhet än om man har en mindre styrd lektion.

2.4.5 Children's Influence in Family Decision Making

I ”*Children's Influence in Family Decision Making*” har Karin M. Ekström (1995) studerat hur barn kan påverka sina föräldrar vid inköp av varor till hushållet. Ekström beskriver olika fenomen på hur föräldrar blir influerade via deras barn av att köpa vissa typer av varor, märken eller sort. Det finns olika sätt som beskriver hur föräldrarna blir påverkade varav ett kallas för *Co Shopping*. Här följer barnen med föräldrarna och handlar och får då bestämma exempelvis vilken sorts frukostflingor som skall inhandlas. Detta kan i sin tur ge effekt av att föräldern nästa gång inhandlar samma vara fast barnet inte är med. Det här fenomenet kan även ske vice versa, det vill säga att när barnet, utan dennes förälder, inhandlar de varor den sett att föräldern brukar köpa.

Det finns även såkallad direkt och indirekt påverkan som barnen har på sina föräldrar. Med direkt menas att barnen rent av säger till föräldrarna vad den vill ska inhandlas och indirekt är när föräldern köper den varan som den i sin tur tror att barnet skulle uppskatta. Ekström

menar att genom studier och vetenskapen om att barn faktiskt har påverkan på familjens inköp av varor kan man även få en ökad förståelse för just de dagliga inköpen.

2.5 Varför spara?

Att kunna spara har sedan länge ansetts varit en mycket god egenskap skriver forskaren Peder Aléx (2003). Detta beror på att de flesta människorna under historien levt under svåra ekonomiska förhållanden och därför varit tvungna att hushålla med dels sina pengar, men även med mat. Det har därför även setts som en bra egenskap vid sökandet efter en partner, att denne besuttit egenskapen av att just kunna spara.

Det är bra med en buffert för utgifter som kommer senare. Man vet att utgifter för läkar- och tandläkarbesök, reparationer och annat kommer, frågan är bara när. Med en buffert kan du också leva billigare. Du kan passa på att köpa grejer du behöver på rea och du har råd att köpa kontant i stället för att hyra eller köpa på kredit. (Konsumentverket 2010, s.14)

Detta citat kommer från Konsumentverkets informationsbroschyr *Koll på pengarna* (Konsumentverket 2010a) som innehåller en rad tips och råd som du som konsument bör förhålla dig till för att uppnå en så god privatekonomi som möjligt. Här förespråkas att varje hushåll bör ha en ekonomisk buffert och det är inte bara Konsumentverket som anser att det är en fördel. Forskaren Torbjörn Hjort (2004) påpekar att avsaknaden av en buffert ofta gör konsumtionen dyrare för dig som konsument, vilket visar sig i diverse sammanhang. Exempelvis kan du som konsument utnyttja handelns mängderbjudanden som ”ta tre betala för två” om du har pengar över. Du behöver inte heller vid oförutsedda utgifter låna pengar eller betala på kredit, vilket ofta blir en dyrare affär än vid kontant betalning.

I avhandlingen *Barns vardag med knapp ekonomi – en studie och barns erfarenheter och strategier*, beskriver författaren Anne Harju (2008) olika strategier som barn tar till när familjen lider av ekonomisk knapphet. För även om föräldrarna, i många fall ensamstående mammor, inte spenderar pengarna på lyxkonsumtion så kan de naturligtvis ha en mycket begränsad ekonomi. Det visar sig då att barnen i familjerna agerar olika för att hantera situationen och beroende på hur de agerar delas de av Harju in i två olika strategier. Den första strategin kallas för reaktiva och handlar för barnens del om att lära sig och ställa in sig mentalt på att leva i en familj med knapp ekonomi. Reaktiva strategier kan vara att dölja sin situation för vänner, att avstå från varor eller aktiviteter som kostar pengar eller helt enkelt inte tänka på sin ekonomiska status. Den andra strategin kallas för proaktiv och där försöker barnen istället påverka sin situation tillskillnad från den reaktiva där man mer ”gillade läget”. Här försöker barnen planera sin ekonomi, arbeta extra och naturligtvis spara. Harju skriver även att barn i familjer med knapp ekonomi ofta måste avstå från aktiviteter som kostar och på så sätt utesluts från en del av gemenskapen med andra barn. Men genom att spara så påverkar man den situationen och kan på så sätt bli mer delaktig än vid ett icke sparande.

En aktör som varit och är mån om folkets sparande är staten. Redan vid förra sekelskiftet började staten diskutera med andra aktörer hur en sparsamhetsfostran skulle gå till. Där staten hade störst framgång att nå ut till folket var inom skolväsendet och då i hem- och konsumentkunskapsundervisningen, menar Aléx (2003).

2.6 SMS-lån

Det har skett en attitydförändring kring lån och krediter i samhället. Detta menar Sveriges Konsumenter som med hjälp av Konsumentverket sammanställt rapporten *Att kränga krediter till utsatta en studie om snabblån* (2009). Människor är idag inte alls lika främmande för att ta lån som för bara tio år sedan. Denna förändring har lett till att bankerna ser en möjlighet att profitera på människors ändrade attityd och våren 2006 infördes det första så kallade SMS-lånet. Det som karakteriserar ett SMS-lån är att den som tar lånet inte behöver bevisa att han eller hon kan betala tillbaka lånet, det vill säga, bankerna gör ingen kreditprövning på låntagaren. Ett SMS-lån ligger mellan 500-3000 kronor och räntan är extremt hög jämfört med exempelvis bolåneräntan, ibland hela 30 %. I och med den höga räntan växer skulden snabbt om du inte betalar tillbaka lånet på utsatt tid, vilket vanligtvis är inom en månad. Om skulden inte betalas hamnar ärendet tillslut hos Kronofogdemyndigheten, då bankerna har ansökt om så kallat betalningsförelägganden. Dessa betalningsförelägganden har ökat med 35 % sedan 2006 och vanligtvis är det ungdomar som tagit lånen och sedan inte kan betala tillbaka. Antalet skuldsatta ungdomar fortsätter att öka och Kronofogdemyndigheten ser att SMS-lånen är en bidragande orsak. De ser heller ingenting som tyder på att siffran skulle sjunka vilket Sveriges Konsumenter ser som ett allvarligt problem.

2.7 Spara och Slösa

Ett starkt budskap om sparande har generationer av svenskar stött på i form av den tecknade serien Spara och Slösa av författaren Birgitta Lilliehöök, skriver Peder Aléx (2003). Serien tecknades från 1926 fram till 1963 av och publicerades i tidningen Lyckoslanten som då gavs ut av sparfrämjandet. Där fick barnen följa flickorna Spara och Slösa, och deras olika sätt att handskas med pengar. Spara, som med sitt långa blonda hår och sin välmående tjocka spargris, valde att spara sina slantar till framtida utgifter. När hon väl spenderade pengarna var det på välbehövliga ting som kom till favör till henne själv samt familj, till deras stora förtjusning. Slösa däremot hade svart risigt hår och en spargris så mager och utsvulten att tungan stack ut. Hon struntade i att spara utan använde sina pengar till impulsköp som gav henne såväl fysiska som psykiska men och konsekvenser i form av bland annat tårar, ånger och reumatiska besvär. Serien var en del av den sparsamhetskampanj som Aléx menar bedrevs av staten.

Lyckoslanten var och är fortfarande en gratistidning som delas ut gratis till skolorna runt om i landet. Varje nummer har ett stående inslag av Spara och Slösa och har så alltid varit. När serien slutade tecknas 1963, publicerades repriserna av serien fram till 2003 då tecknaren Lena Forsman tog över denna uppgift. Idag distribueras tidningen i 525 000 exemplar och riktar sig till barn i årskurs tre till sex (swedbank.se).

Vi kan se ett exempel på en seriestripp om Spara och Slösa och hur de väljer att fira sitt sommarlov ur *Spara och Slösa* av Birgitta Lilliehöök (1981).

Spara och Slösa

Spara rest för sina pengar
Ut bland skog och gröna ängar
Lapat sol och lekt med djuren
I den härliga naturen.

Hon är glad frisk och stark
Av sitt liv i skog och mark.
Spara pengar, och du kan det!
Res på sommar'n ut på landet!

Slösa köpt för allt hon har
Snask och så`nt, som ej finns kvar,
Och blev tvungen att gå i staden.
Dammigt, hett och långt från baden!

Därför är hon klen och svag,
Lipar nu varenda dag
Ty det värsta hon vet ä'
Varje form av skolarbete.

(Lilliehöök 1981, s. 13)

AV BIRGITTA LILLIEHÖÖK

Spara rest för sina pengar
ut bland skog och gröna ängar
lapat sol och lekt med djuren
i den härliga naturen.

Hon är glad och frisk och stark
av sitt liv i skog och mark. —
Spara pengar, om du kan det!
Res på sommar'n ut till landet! —

Slösa köpt för allt hon har
snask och så`nt, som ej finns kvar,
och blev tvungen gå i staden.
Dammigt, hett och långt från baden!

Därför är hon klen och svag,
lipar nu varenda dag
ty det värsta, som hon vet ä'
varje form av skolarbete.

2.8 Lyxfällan

En populär tv serie kallad Lyxfällan, är en återkommande programserie i Tv3:s tablå. Programmet går ut på att två ekonomer tar sig an och hjälper människor, vars ekonomi är mycket dålig med skulder och inte allför sällan kronofogden i hämlarna. Ett av inslagen i programmet kallas för budgettavlan. Det går ut på att personen med ekonomiska problem skall placera ut tusen och femhundredalappar under olika kategorier såsom boende, transport, kläder, mat osv. Personerna med den dåliga ekonomin skall alltså se vart deras pengar tar vägen varje månad och budgettavlan är en hjälp för dessa personer samt ekonomerna att förstå det lättare. Ytterligare en kategori är just sparande. Det är oftast den enda kategorin där inga pengar placeras vilket de två ekonomerna ser mycket allvarligt på.

I varje avsnitt poängteras det att alla hushåll bör ha någon form av sparande, en buffert till framtida och oförutsedda utgifter. I slutet av programmet då ekonomerna fått en hyfsad ordning på ekonomin gör de återigen en ny budgettavla som personen i fråga förväntas hålla. Då sitter det minst femhundredakronor under kategorin sparande.

Denna tv serie förmedlar en rad olika budskap kring ekonomi och hur man bör sköta den. Den skildrar bland annat hur det går om man har ett slösaktigt beteende och uppmuntrar då till att vara mer sparsam. Det är alltså en medial undervisning i privatekonomi som lär ut till de personer som medverkar i programmet samt till dem som sitter hemma i tv-sofforna. Men inte bara det. Det är nämligen så att programmet Lyxfällan även visas i skolor i undervisnings-syfte.

3. Syfte

Syftet är att se hur olika kursplaner i hem- och konsumentkunskap berör sparande och vad som nämns i motsvarande läroböcker samt eventuella andra undervisningsmaterial. Syftet är också att undersöka hur lärare i hem- och konsumentkunskap väljer att utforma sin undervisning om sparande och varför de väljer sin strategi.

3.1 Frågeställningar

- Hur berör olika kursplaner i hem- och konsumentkunskap sparande och vad nämns i motsvarande läroböcker och andra läromedel om sparande.
- Vad använder lärare i hem- och konsumentkunskap för material i undervisningen om sparande och varför?
- Hur lägger dessa lärare upp sin undervisning kring sparande, vilka moment ingår och varför?

4. Metod

För att besvara syftet har två olika metoder används för att samla information, den ena är en intervju och den andra en dokumentanalys. Det finns ett flertal metoder att använda sig av för att samla in och analysera material, metoden som valdes var kvalitativa metoder.

4.1 Dokumentanalys

4.1.1 Studiens upplägg

Dokument står för nedtecknad eller tryckt information (Patel & Davidson, 2003). Detta har valts för att lättare kunna besvara frågeställningar kring verkliga förhållanden och faktiska skeenden. Skolans kursplaner, Hem- och konsumentkunskapsböcker, Konsumentverket och Kronofogden är de material som analyserats i studien, detta val motiveras närmare i stycket urval 4.1.3.

4.1.2 Metodval

Dokumentanalys var det metodval som användes för att analysera de befintliga dokumenten. Tekniken dokumentanalys kan man använda sig av en rad olika dokument så som befintliga dokument, litteratur eller statistik och register. I *Forskningsmetodikens grunder* skriver Patel och Davidson (2003) att:

Ingen av dessa tekniker kan sägas vara bättre eller sämre än någon annan. Vilken teknik vi väljer beror på vad som verkar ge bäst svar på vår frågeställning i förhållande till den tid och de medel som står till vårt förfogande. (s. 63)

Den undersökning som gjorts syftar till att analysera och svara på syftet. I analysen ifrågasätts olika dokument och enligt Hjalmskog (2000) kallas detta för *diskursanalytisk metod* (s. 47).

4.1.3 Urval

För att besvara syftet har tre olika dokument i form av kursplaner, läroböcker och information från statliga myndigheter analyserats.

Kursplaner

De kursplaner som valdes att analysera var från åren 1994, 2000 och från 2010, detta eftersom dessa kursplaner är de senaste och därför mest relevanta då de intervjuade lärarna är bekanta med dem.

Hem- och konsumentkunskapsböcker

När det gäller litteratur valdes tre olika hem- och konsumentkunskapsböcker att analyseras. Böcker motsvarar, i största möjliga mån, de kursplaner som undersöktes. Dessa tre böcker är

från åren 1994, 2003 och en från 2008. Att kursplanen från 1994 inte direkt motsvarar boken från samma år, motiveras av att den är inspirerad av kursplanen från det aktuella året.

Konsumentverket och Kronofogden

Internet är en stor källa när det gäller att söka information, här valdes två vanliga källor som förekommer i hem- och konsumentkunskapsundervisningen, nämligen Konsumentverket och Kronofogden. Här kan både lärare och elever ta hjälp av information som är aktuell för just privatekonomi och sparande. Under undersökningen framkom det att lärare gärna använder sig av dessa två källor för att till exempel leta information eller få tips på bra teman till undervisningen. Även elever blir tipsade om att själva besöka dessa källor för att på så sätt hålla sig uppdaterade.

4.1.4 Tillvägagångssätt och metod för analys

Kursplaner

För att analysera och se närmare på de kursplaner som valts, skrevs dessa först ut för att sedan i lugn och ro analyseras. Här jämfördes kursplanerna med varandra för att kunna se likheter, skillnader eller om det finns någon större ändring. Efter analysen utformades en tabell där man lättare kan få en överblick av själva innehållet i dessa kursplaner.

Läroböcker i Hem- och konsumentkunskap

När det var dags att analysera de hem- och konsumentkunskapsböcker som valts fördelades arbetet mellan författarna, detta för att underlätta analysen men även för att kunna jämföra resultatet och de idéer som uppstår. Böckernas innehåll undersöktes och därefter skrevs vad böckerna nämnde om just konsumentekonomi och privatekonomi ner. Detta för att sedan jämföra böckerna med varandra och för att kunna se likheter och skillnader.

Konsumentverket och Kronofogden

För att analysera de material från Konsumentverket och Kronofogden valdes helt enkelt att studera deras hemsidor för att se vad motsvarande hemsida nämner om konsumentekonomi och vad elever och lärare kan använda sig av i hem- och konsumentkunskapsundervisningen.

4.2 Intervju

4.2.1 Studiens upplägg

I studien har det genomförts intervjuer för att kunna ta reda på hur lärare i hem- och konsumentkunskap väljer att utforma sin undervisning om sparande. Enligt Patel och Davidson (2003) är syftet med en kvalitativ intervju att upptäcka och identifiera egenskaper och beskafter hos något, till exempel intervjupersonens livsvärld eller uppfattningar om något.

4.2.2 Metodval

Metoden intervju valdes eftersom kvalitativa metoder passar bäst till att besvara delar av syftet. Enligt Patel och Davidson (2003) har kvalitativa intervjuer alltid en låg grad av standardisering, med detta menar de att frågorna som intervjuaren ställer ger utrymme för intervjupersonen att svara med sina egna ord. Det finns olika metoder för att samla in och bearbeta ett material. Används kvantitativa metoder brukar man ta hjälp av enkäter och statistik, till skillnad från kvalitativa metoder där man använder sig av till exempel intervjuer och observationer. En datainsamling kan till exempel vara kvalitativ och själva analysen eller bearbetningen kan vara både kvalitativ och kvantitativ. Man väljer en speciell metod att hålla sig till men själva undersökningen och svaren till den kan vara både kvalitativ och kvantitativ.

4.2.3 Urval

Här användes ett strategiskt urval där lärare med olika bakgrund på olika skolor runt om i Göteborgsområdet deltog i intervjun. Av de fem första lärarna som blev tillfrågade kunde bara tre ställa upp, detta gjorde att ytterligare två lärare tillfrågades och tackade ja till en intervju. De hem- och konsumentkunskapslärare som intervjuades, undervisar i årskurserna 5-9 på fyra olika skolor i Göteborgsområdet. De utvalda lärarna kontaktades genom brev som skickades ut via e-mail (se Bilaga 2) där det informerades om vad intervjun handlade om och hur materialet sedan skulle användas i det färdiga resultatet. De lärare som sedan valde att ställa upp fick även reda på att intervjun skulle spelas in, vilket alla var öppna inför. I *Kvalitativa intervjuer* belyser Trost (2005) att det är viktigt att informera den som ska bli intervjuad om hur själva intervjun kommer att gå till och vad man kommer att använda sig av för material under själva inspelningen och även hur resultatet slutligen kommer att bearbetas. Även dess konfidentialitet är ett måste att nämna. Vetenskapsrådet, Codex (2010a) betonar dessutom vikten av att informationen kring undersökningen är tydlig och bör presenteras för den som skall intervjuas såväl skriftligt som muntligt.

4.2.4 Intervjun

Enligt Patel och Davidson (2003) är det viktigt att förbereda sig noggrant innan man ska ut på intervju, och även ställa sig frågan om man har täckt alla aspekter som är aktuella. Innan intervjun genomfördes kontrollerades åter en gång de frågor som formulerats till intervjun. Detta för att se om frågorna verkligen motsvarar de syfte som skall besvaras samt att det inte blir onödigt många frågor. I *Forskningsmetodikens grunder* påpekar Patel och Davidson att ”enkäter och intervjuer har ofta en tendens att innehålla för många frågor som gör det tröttsamt för personerna som besvarar dem” (2003, s. 82).

Intervjun genomfördes genom att besöka samtliga skolor, där författarna tillsammans med lärarna bestämde en lokal som var lämplig för en intervju. Att välja rätt lokal för en intervju spelar en stor roll för resultatet. Det finns andra faktorer som spelar roll hit hör val av frågor. En sak som är bra att tänka på är att inte berätta i förväg för intervjupersonen vad intervjun handlar om då detta kan påverka resultatet genom att den som blir intervjuad försöker svara som denna tror förväntas av honom/ henne. Det är även en fördel om man som intervjuare kan tolka gester, kroppsspråk och språkbruk för att på så sätt kunna underlätta själva intervjun så att inte personen i fråga känner sig hämmad (Patel & Davidson, 2003).

När alla respondenterna hade tackat ja och angivit tid och plats, började intervjuerna planeras. Väl framme på plats informerades återigen lärarna om syftet med intervjun samt att den skulle spelas in med en mobiltelefon, för att lättare kunna bearbeta resultatet. Intervjuerna genomfördes med 10 intervjufrågor (se Bilaga 2) där det även fanns utrymmer för följdfrågor. Det hela tog ca 30 minuter. Frågorna utformades så att arbetets syfte på bästa sätt skulle kunna besvaras. I *Forskningsmetodikens grunder* menar Patel och Davidson (2003) att för att lyckas med intervjuer bör intervjuaren hjälpa intervjupersonen att bygga upp ett meningsfullt och sammanhängande resonemang ur det aktuella ämnet. Därför valdes öppna frågor för att lättare kunna besvara denna del av studiens syfte. Båda författarna var närvarande vid intervjutillfället för att få ut så mycket som möjligt från intervjun, då det finns möjlighet att komplettera varandra. Inspelningen skedde från mobiltelefoner som låg framme på bordet framför respondenten under hela intervjun. Författarna turades om att intervjua, vilket innebär att den ena ställde frågorna och den andra förde anteckningar, båda var lika aktiva i diskussionen som förekom under själva intervjun.

4.2.5 Tillvägagångssätt och metod för analys

För att på bästa sätt kunna bearbeta det färdiga ljudmaterialet transkriberades varje intervju för att kunna gå tillbaka och analysera, men även för att ha möjlighet att använda exakta citat vid själva redovisningen. Detta tar dock mycket tid men är ett bra sätt att få med och komma ihåg själva intervjun och är en naturlig del i processen. Materialet lyssnades igenom flera gånger för att få med så mycket som möjligt. Anteckningarna som fördes under intervjun förtydligades och bearbetades direkt efter intervjun, detta för att lättare kunna jämföra med det som sedan spelats in.

Sedan sammanfattades varje intervju till ca en halv A4-sida, detta är en tidskrävande process. Varje intervjutext formulerades för att hålla samma struktur samt minst ett citat då det blir personligare att använda intervjupersonens egna ord.

4.3 Etik

Något som är viktigt att tänka på är att all forskning som man utför inte får skada eller kränka någon på något sätt, både när det gäller enskild person eller grupp. (Svensson och Starrin 1996). Även anonymitet är något man bör tänka på, respondenten måste kunna lita på att hans/hennes identitet är skyddad. Vad som än händer, man få se till att inte kränka den personliga integriteten.

När man ska ut på intervju måste man informera respondenterna om hur själva intervjun kommer att gå till och på vilket sätt man kommer att använda sig av det färdiga materialet. Det är viktigt att uppgifterna inte kommer att användas till annat än det forskningssyfte man informerat om. Respondenterna kontaktades via e-mail där det förklarades hur intervjun skulle gå till samt undersökningens syfte. Här förklarades även att deras namn och identiteter kommer att behandlas konfidentiellt.

Andra rättigheter som en respondent har är att kunna avbryta sitt deltagande när som helst om den så önskar. Naturligtvis är det upp till respondenten att över huvud taget delta i forskningen (Vetenskapsrådet, Codex 2010b).

5. Resultat

I kommande kapitel visas de resultat som framkommit genom dokumentanalys samt intervjuer. Dessa undersökningar och resultat bygger på det syfte och frågeställningar som formulerades för detta examensarbete, nämligen att se hur kursplaner i hem- och konsumentkunskap berör sparande och vad som nämns i motsvarande läroböcker samt eventuella andra material. Vi ville även undersöka hur lärare i hem- och konsumentkunskap väljer att utforma sin undervisning om sparande och varför de väljer denna strategi.

5.1 Kursplanernas innehåll med fokus på sparande

En kursplan är ett nödvändigt verktyg för alla lärare eftersom innehållet på lektionerna skall avspegla innehållet i kursplanen. En kursplan kan vara uppbyggd på olika sätt vilket har visat sig genom åren. För att lättare förstå dess uppbyggnad och innehåll har vi utformat *Tabell 1* som visar upplägget och rubricering i de kursplaner som valts att analyseras. Dessa kursplaner för hem- och konsumentkunskap är från år 1994 och framåt. Det vill säga 1994, 2000 samt en ny kursplan från Skolverket färdigställd 2010. Den senare är skickad på remiss till regeringen i väntan på att bli godkänd och satt i bruk.

Tabell 1 En översikt över Kursplaner i Hem- och konsumentkunskap från tre olika år, med dess upplägg och rubricering.

1994	2000	2010
Hemkunskap	Kursplan Ämnets syfte och roll i utbildningen	Hem- och konsumentkunskap
Mål att sträva mot	Mål att sträva mot	Syfte
Ämnets uppbyggnad och karaktär <ul style="list-style-type: none"> • Mat • Boende • Konsumentekonomi 	Ämnets karaktär och uppbyggnad	Centralt innehåll Undervisningen i hem- och konsumentkunskap ska behandla följande centrala innehåll <i>I årskurserna 1-3, 4-6, 7-9</i> Mat, måltider och hälsa. Konsumtion och ekonomi Miljö och livsstil
Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret	Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret	
Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret	Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret	
	Bedömning Bedömningens inriktning Kriterier för betyget Väl godkänt Kriterier för betyget Mycket väl godkänt	Kunskapskrav Kunskapskrav för godtagbara kunskaper i slutet av årskurs 6 Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9 Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9 Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9

Som tabellen visar har ämnet bytt namn, från hemkunskap till hem- och konsumentkunskap annars liknar kursplanerna varandra i såväl upplägg som rubricering. Utvecklingen har gått mot en mer detaljerad betygsskala med tydligare kriterier för att uppnå ett visst betyg. Detta beskrivs även närmare under kommande rubriker.

5.1.2 1994 års kursplan för hemkunskap

I inledningen på 1994 års kursplan för ämnet hemkunskap under rubriken *Hemkunskap* beskrivs ämnets syfte och roll i utbildningen. Här förklaras det hur konsumtionssamhället ställer krav på oss konsumenter då utbudet av varor och tjänster är stort, hur våra inköp påverkar vår ekonomi samt att ämnet skall verka för att eleverna blir medvetna konsumenter. Detta syfte och denna inledning utmynnar sedan i den del i kursplanen som kallas för *Mål att sträva mot*. Av de totalt elva mål som finns berör fyra stycken ämnet konsumentekonomi varav ett av dem inriktar sig på hur man skall hushålla med sina pengar. Målet lyder: "Lär sig planera sin ekonomi utifrån sina egna och hushållets resurser och behov" (Utbildningsdepartementet 1994, s. 22).

Under rubriken *Ämnets uppbyggnad och karaktär* finns tre delar, dessa motsvarar ämnets kunskapsområden som är mat, boende och konsumentekonomi. Den minsta av dem är konsumentekonomi, här beskrivs det hur detta kunskapsområde bland annat behandlar sambandet mellan priser och olika betalningsformer.

Ett av de mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret berör priser och att kunna jämföra dem, medan man i slutet av det nionde skolåret skall kunna beräkna och värdera kostnader.

5.1.3 2000 års kursplan för hem- och konsumentkunskap

Inledningsvis beskrivs i kursplanen från år 2000 ämnets syfte och roll i utbildningen (Skolverket 2000b). Här förklaras det att ämnet skall ge erfarenheter för hur ens dagliga handlingar påverkar och har betydelse för ekonomin, samt att ur ett hushållsperspektiv hantera det ökade utbudet av reklam och information. Även denna kursplan har mål att sträva mot vilket betyder att skolan skall sträva efter att uppnå dessa mål under hela elevens skoltid. Denna kursplan har åtta sådana mål varav tre berör ekonomi. Ett av dem handlar även här om att kunna planera sin ekonomi utifrån de resurser man har och ett annat mål vill att eleven skall utveckla förståelse för hur olika handlingar påverkar ekonomin.

Det finns två mål som elever i slutet av år fem skall ha uppnått som berör konsumentekonomi. Ett av dem handlar om att eleverna med hänsyn till ekonomi skall kunna använda olika varor, metoder och redskap i det praktiska samt planeringsarbetet. Att kunna jämföra priser är även det ett mål. I slutet av det nionde skolåret så skall man enligt denna kursplan kunna skapa måltider från början till slut med hänsyn på ekonomin.

105.1.4 Förslag till kursplan i hem- och konsumentkunskap år 2010

I inledningen till förslaget till kursplan i hem- och konsumentkunskap 2010 under rubriken *Hem- och konsumentkunskap*, trycks det på att vi som konsumenter kan genom medvetna val påverka vår ekonomi (Skolverket 2010). Detta stycke är mycket litet medan delen *syfte*, är betydligt mer omfattande. Där står det bland annat att eleven skall ges förutsättningar att hantera de olika situationer en ung konsument kan ställas inför.

Sedan kommer rubriken *Centralt innehåll* som beskriver vad undervisningen bör innehålla i de olika årskurserna. Här delas innehållet upp i tre delar varav en är konsumtion och ekonomi. Att jämföra priser hör till innehållet i årskurs ett till tre och i årskurserna fyra till sex tas även

jämförpriser upp. Ett av det centrala innehåll som ska behandlas i denna årskurs är ungas ekonomi och konsumtion. Här kommer även begreppet sparande in i bilden. I årskurserna sju till nio skall undervisningen i hem- och konsumentkunskap behandla ungas privatekonomi, att låna pengar samt att teckna abonnemang.

5.2 Läroböcker och dess innehåll om sparande

I de allra flesta skolorna har eleverna tillgång till speciellt utformade läroböcker för hem- och konsumentkunskap. Här analyseras innehållet i tre av dessa böcker.

5.2.1 Hemkunskapsbok 1994

I introduktionen till avsnittet konsumentekonomi, i boken *Hemkunskap* (Holm & Plantin 1994) står det att alla måste lära sig att hushålla med sina tillgångar så att de räcker till det som är nödvändigt. Med tillgångar så menas såväl mänskliga som materiella.

Under rubriken *Hushålla med resurser*, finns bland annat underrubriken *Hålla ordning på pengarna*. Här förklaras det att två familjer vars inkomst är lika ändå kan ha olika ekonomi, då ena familjen har pengar över i slutet av månaden, kan den andra familjens pengar sedan länge tagit slut. Det handlar om planering, för receptet till en god privatekonomi handlar om förmågan att kunna planera. De två bästa sätten att planera sin ekonomi presenteras här som kassabok och budget. Här finns exempel på hur en kassabok kan se ut, med utgiftsexempel som diskotek, smink och sparande. Det finns även ett exempel på hur en budget kan se ut med inkomster och utgifter. I just detta exempel finns det etthundra kronor under utgiftsposten som går till sparande.

Under en rubrik kallad *Köpa kontant eller på kredit* visas olika sätt att finansiera ett större inköp. Vi får lära oss att det alltid är billigast att spara ihop pengar då det kostar att låna av banken. Hur mycket det kostar varierar mellan olika banker, typer av lån och villkor. Här finns även ett större citat där Olle berättar hur han, genom att ha använt kreditkort, har hamnat i skuldfällan.

Mina inköp på kreditkort har blivit en enda lång mardröm, som jag inte kan ta mig ur/...// Nu arbetar jag på kvällarna och även lördagar och söndagar för att betala av kontokortsskuldena. (s. 97).

En sida i boken behandlar även sparande. Här står bland annat att med sparade pengar kan man förverkliga drömmar så som att köpa en cykel eller en resa. Det finns olika sätt att spara och de presenteras i en tabell som tar upp fem olika sätt att spara, villkoren för sparandet samt en *övrig* kolumn som beskriver bland annat räntevillkor. De olika sparformerna är Sparkonton, kontokort, obligationer, fonder och aktier.

5.2.2 Hem- och konsumentkunskapsbok 2003

Konsumentekonomi, heter ett kapitel i boken *Hem- och konsumentkunskap för dig* (Algotson & Eriksson 2003) och inleds med att förklara begreppet ekonomi som att hushålla. Hushålla med pengar men även att hushålla med andra resurser som gör att du kan spara pengar och samtidigt skydda miljön.

Låt dig inte bli lurad, lyder nästa rubrik vars avsnitt tar upp hur dyrt det kan bli om man som konsument inte läser igenom avtalen ordentligt. Det kan stå dig dyrt om du tecknar ett avtal och handlar på kredit. Här varnar man alltså för den typen av betalningar.

Men för att få pengarna att räcka till och slippa betala på kredit kan man göra en budget, vilket boken visar ett illustrerat exempel på. Där är det inte bara uträknat vad exempelvis en tidning, godis och bio kostar i månaden utan även årsvis. I texten beskrivs även vad en kassabok är och användningen utav en sådan, som att se vad man kan spara in på för utgifter.

Nästa rubrik *Betala räkningarna på billigaste sätt*, inleds med att varna för försenade betalningar som kan leda till att du hamnar hos Kronofogden, sedan hänvisas du som läsare framåt i boken till avsnittet *Spara, låna, köpa på kredit*. Här beskrivs vad aktier och fonder är för någonting men även hur du kan bospara i olika bostadsföretag. Den största delen av detta avsnitt går till att beskriva vad lån innebär med såväl amorteringar som borgen. ”*Låt dig inte luras*” återkommer i texten och här varnas man än en gång för kontokreditens lockelser.

Avsnittet avslutats med rubriken ”*Om man inte betalar sina skulder*” som beskriver i detalj varje steg i hur en räkning som är obetald så småningom går till Kronofogden och vad det ger för konsekvenser. Slutligen beskrivs vad en skuldsanering är, vilket är sista steget i en ohållbar privatekonomi.

5.2.3 Hem- och konsumentkunskapsbok 2008

I det första inledande kapitlet i boken *Hem- och konsumentkunskap* (Hedelin & Olofsson 2008) om konsumentekonomi beskriver boken vad det innebär att vara en konsument. Att vara en konsument innebär att man förbrukar varor och tjänster, för att göra detta behövs pengar, alltså resurser. Det gäller då att kunna planera sin ekonomi för att få resurserna att räcka till.

Eftersom våra tillgångar på pengar är begränsade måste vi planera vår ekonomi noggrant. Pengarna ska räcka till månadens alla utgifter och vara fram till nästa lön eller, som i ditt fall till nästa vecko- eller månadspeng. (s.100)

Boken berättar vidare om att själv bestämma över sina pengar, har du inte fyllt 18 år bestämmer dina föräldrar över det mesta då det inte finns mycket man kan göra om du inte är myndig. Du kan till exempel inte ta hand om ditt barnbidrag eller låna några pengar. Då du fyllt 16 år och har rätt till att arbeta på helger och lov, får man dock bestämma över sina inkomster själv, detta enligt föräldrabalken. Föräldrabalken är en lagstiftning som handlar om barns rättigheter och föräldrarnas skyldigheter.

Det finns olika sätt att hålla koll på sin ekonomi. Exempel på detta är att föra kassabok och göra en budget. I denna bok finns det exempel på hur en kassabok förs och hur man lägger upp sin budget.

Sparandet spelar en stor roll i den privata ekonomin, man sparar för ett framtida inköp eller för oförutsägbara situationer. Ett gott råd som nämns i boken är att man kan föra över de pengar som sparats till ett så kallat sparandekonto. Det finns olika sorters sätt att spara, buffertspara är ett sätt, då sätts pengarna in ett sparkonto. Målspara, då sparas det till något

som planerats i förväg. Trygghetsspara där det planeras och sparas väldigt långsiktigt till exempel till pension.

Ett stort problem som bara växer hos ungdomar är den så kallade skuldfällan, detta har även har fått en egen rubrik i boken. Skuldfällan är snabba lån utan säkerhet med mycket hög ränta och kort betalningstid, vilket i sin tur leder till att ungdomar inte har råd att betala tillbaka skulden. Vad händer då när skulden inte kan betalas? Jo, den bara växer och växer och hamnar kanske slutligen hos Kronofogden som måste driva in skulden. ”Omkring 35 000 ungdomar mellan 18-25 år finns i Kronofogdens register. Snabblån utan säkerhet med hög ränta har lockat många att låna” (Hedelin & Olofssons 2008, s. 115).

Om det går riktigt illa och du inte kan betala dina skulder finns det något som kallas för skuldsanering vilket är sista utvägen i en ohållbar ekonomi. Skuldsanering innebär att skuldsaneringslagen ger den som är skyldig pengar en möjlighet till nedskrivning eller avskrivning av sina skulder.

5.2.4 Skillnader mellan böckerna

Jämförs de tre böckerna i hem- och konsumentkunskap från år 1994, 2003 och 2008 visas då att böckerna har fokuserat på olika saker gällande sparandet. Den äldre versionen lägger större vikt på sparandet och hur man sparar. Läroboken från år 2008 har kvar sparandet men skriver mycket om lån och risken att inte kunna betala tillbaka och vad som händer då. Detta nämns flyktigt i den första boken. I boken från 2003 skrivs det om olika lånealternativ och här varnas man även för att bli lurad, det vill säga ta ineffektiva lån med dålig ränta. Man kan även se skillnader mellan det återkommande kassabok- och budgetexemplet där posterna skiljer sig åt. I boken från 1994 finns utrymme för sparande och det noteras i beräkningarna. I boken från 2008 finns inget sparandet med i varken budgeten eller kassaboken. I boken från 2008 tar man upp tre olika sätt att spara medan i läroboken från 1994 lär vi oss hur vi kan få de redan sparade pengarna att växa genom exempelvis spara i aktiefonder. I boken från 2003 finns en variant på en budget, men där lyser sparandet med sin frånvaro.

En annan väsentlig skillnad mellan de tre olika böckerna är att den första knappt nämner att det kan vara kostsamt att låna pengar, man ägnar några få rader om detta förutom det citat om hur Olle hamnade i skuld efter att ha handlat för mycket på kredit. Lösningen på Olles problem är att arbeta bort sin skuld. Skillnad är i boken från 2008 där sida efter sida berör detta ämne. Här kan vi läsa varningstexter så som ”akta dig för skuldfällan” och ”många unga hamnar i Kronofogdens register”. Här finns även ett skuldexempel på hur en liten skuld snabbt kan växa till en stor om man inte betalar. Detta exempel finns även i boken från 2003 men inte alls i lika stor utsträckning. Generellt sett kan man säga att boken från 2003 är ett mellanting mellan de andra två böckerna. Den första berör knappt skulder, den andra nämner det men benämner det som ”lurad”, och den tredje och sista boken varnar stort för krediter och den beryktade skuldfällan.

5.3 Annat skolmaterial om sparande

Det är inte bara läroböcker för hem- och konsumentkunskap som lärarna kan ta till i undervisningen utan skolmaterial erbjuds även från annat håll. Här presenteras två stycken där den ena är från Kronofogdemyndigheten och den andra från Konsumentverket.

5.3.1 Kronofogdens skolmaterial

Kronofogden vill att lärare skall berätta för sina elever vad de behöver tänka på för att inte få betalningsproblem och hur en skuld snabbt kan växa om den inte betalas i tid.

Kronofogdemyndigheten ser det allvarliga med ungdomars ekonomi och vill föra vidare sin information till alla elever i dagens skola via lärare. Detta på grund av att myndigheten inte har resurser att själva besöka skolorna och sprida deras information. På Kronofogdemyndighetens hemsida finns information och material som är riktad till lärare och som ska vara ett bra hjälpmedel för undervisningen. Här finns allt från färdiga lektioner till riktiga fall färdigställda i PowerPoint presentationer klara att använda (Kronofogden.se).

En av dessa presentationer kallas för *Att Betala* som i ett bildspel på fjorton sidor förklarar hur snabbt en skuld växer då räkningar inte betalas i tid. Läraren får dessutom ett manus som på ett lätt sätt bland annat beskriver fördelen med att betala sina varor kontant, och inte låna till konsumtion. Kronofogdemyndigheten poängterar inte bara i denna presentation, utan överlag i deras skolmaterial, att det alltid blir en dyrare affär av att handla på kredit.

Kronofogden har även gjort ett samverkansprojekt som skall vara ett förebyggande arbete kring ungdomar med syfte att höja intresset och öka kunskapen om privatekonomin. Deras hemsida, och speciellt *Lärarrummet*, fokuserar på förebyggande arbete och spridning av information hur man undviker att bli registrerad hos dem. Men de har även presentationer som beskriver vad som är lämpligast att göra då ett brev från Kronofogdemyndigheten redan skickats.

5.3.2 Konsumentverkets skolmaterial

Konsumentverket ger information och råd gällande konsumentfrågor. Konsumentverket ger även tips på hur du kan planera din ekonomi på ett bra sätt genom att bland annat visa hur en budget kan utformas.

På deras hemsida *Konsumentverket.se* finns det något som kallas för *Lektionsbanken*, här finns lektioner och elevuppgifter utifrån olika ämnesområden. De arbetar efter fyra huvudämnen: konsumenträtt, vardagsekonomi, reklam och påverkan samt etik och miljö. Under varje huvudämne finns listor på olika skolmaterial som konsumentverket erbjuder, där finns även utdrag från läroplanen för att kunna se hur varje ämne passar in.

Koll på pengarna (Konsumentverket 2010) är en broschyr som innehåller olika tabeller med Konsumentverkets beräknade kostnad för till exempel mat, kläder, fritid och hygien. Här finns även information om att spara och låna som går ut på att det alltid är bäst att betala sina varor kontant och inte låna till konsumtion. Att handla på kredit utesluts inte men Konsumentverket påpekar att det ofta blir en dyrare affär men det beror också på vilken typ av lån du tar. Kontentan av texten i *Koll på pengarna* är för att klara sig i dagens konsumtionssamhälle är ett regelbundet sparande a och o.

Varför sparar du? är en av de övningar som finns i *Lektionsbanken* på Konsumentverkets hemsida. Här får elever reflektera över sparande och hur detta går till på bästa sätt. Konsumentverket erbjuder sig att genom Konsument Göteborg kostnadsfritt komma ut till skolor för att föreläsa om deras verksamhet. Konsument Göteborg tillhör Konsumentverket och är endast verksam inom Göteborgsområdet.

5.4 Intervjustudie

I följande avsnitt presenteras de intervjuer som gjort med verksamma hem- och konsumentkunskapslärare. Namnen i intervjuerna är fingerade och placerade i bokstavsordning utan inbördes ordning.

Tabell 2 ger information om de hem- och konsumentkunskapslärare vi har intervjuat. Detta för att få en bild av intervjupersonerna.

5.4.1 Lärarbeskrivningar

Tabell 2 En översikt över de intervjuade lärarnas ålder, utbildning, antal år i tjänst samt vilka kursplaner de arbetat med.

	Anna	Börje	Cissi	Doris	Elsa
Ålder	45 år	48 år	33 år	29 år	27 år
Utbildning	Hushållslärare	Läroprogrammet Hem- och konsumentkunskap samt samhällskunskap	Läroprogrammet Hem- och konsumentkunskap samt Engelska	Läroprogrammet Hem- och konsumentkunskap samt Historia	Läroprogrammet Hem- och konsumentkunskap samt Matematik
Antal år i tjänst	18 år	10 år	5 år	4 år	2 år
Kursplaner de arbetat med	Lpo 94, Lpo 2000	Lpo 2000	Lpo 2000	Lpo 2000	Lpo 2000

Som tabellen visar är det endast en av de fem lärarna som har arbetat med kursplanen från 1994, alla andra har endast arbetat med kursplanen från år 2000. Antal år i tjänst varierar stort från hela 18 år till två. Det skiljer 21 år mellan den äldsta och den yngsta och fyra av de intervjuade är kvinnor och en är man.

5.5 Intervjuer med verksamma hem- och konsumentkunskapslärare

5.5.1 Anna

Anna har arbetat som hem- och konsumentkunskapslärare i arton år och har varit verksam på två olika skolor. Hon anser att privatekonomi är en viktig del i hem- och konsumentkunskapsundervisningen och hon trycker gärna på att ämnet är så mycket mer än matlagning, vilket hennes kollegor ofta har en annan uppfattning om.

Jag tycker att HK är det viktigaste ämnet i skolan. Jag vet inget annat ämne som är så kopplat till människors verklighet som just HK. Vissa verkar tycka att HK inte är så viktigt, bara matlagning och sånt, men när man påpekar att det faktiskt handlar om ekonomi, betala räkningar och klara sig själv, då förstår folk att det är riktigt nödvändig kunskap.

Anna anser att låna är ett mer aktuellt ämne än sparande och det avspeglas i hennes undervisning. Hon menar att hennes metod är någon form av skrämselfpropaganda för att få eleverna att se faran med att ta snabba lån. Hon berättar att vissa elever på skolan har pratat högt om att deras föräldrar får brev från kronofogden, vilket har påverkat Anna i hennes undervisning. Hon tycker att det är tragiskt och vill inte att hennes elever skall hamna i den situationen.

Under en lektion visar hon en film där olika personer berättar hur de har hamnat i den så kallade skuldfällan och nu lever ett liv på existensminimum och andra konsekvenser som skulderna gett. Hon har även de senaste två åren visat ett avsnitt av TV programmet Lyxfällan, vilket eleverna uppskattade. Anna brukar själv visa exempel på tavlan hur små lån lätt blir stora på grund av räntan och hur den sedan växer om man inte betalar skulden och den hamnar hos Kronofogden.

När vi frågar om och i så fall hur hon berör ämnet sparande så säger hon att det mer kommer in under det moment där eleverna skall jämföra priser på internetsidan Pricerunner. Sen poängterar hon ofta för eleverna att genom att inte spola vatten i onödan, släcka lyset när man inte vistas i rummet eller att ta med sig matlådor istället för att äta lunch ute på restaurang, kan spara pengar. Hon vet att i den hem- och konsumentkunskapsbok eleverna arbetar med finns en lista över olika sparformer och investeringsmöjligheter så som obligationer och aktier, men hon menar att den informationen inte är aktuell för hennes elever.

5.5.2 Börje

Börje arbetar på en fristående 1-9 skola. Där jobbar han som hem- och konsumentkunskap och samhällslärare. Han tycker att sparandet borde uppmärksammas mer i skolan, då samhället har förändrats och informationen om sparande är viktigare nu än förr. Han syftar då på att antalet skuldsatta ungdomar har ökat.

Börje vill anpassa och uppdatera sin undervisning utifrån elevernas behov. Han och skolan anser att det bästa sättet att göra det är att enbart använda sig utav internet. Då varje elev har tillgång till en egen dator på skolan är det fullt möjligt. Via sina datorer och internet får eleverna själva söka information till det som krävs för att uppnå målen i hem- och konsumentkunskap.

Eftersom eleverna inte använder sig utav läroböcker eller annat tryckt material blir deras informationskälla främst från sidor som Konsumentverket och Kronofogdemyndigheten vilket även är sidor som Börje tipsar eleverna om att besöka. Men eleverna har även möjlighet att surfa runt för att på andra sidor finna information.

Börje väljer även att använda internet som material och informationskälla därför att den källan ständigt uppdateras till skillnad från exempelvis läroböckerna i hem- och konsumentkunskap.

Skolan ska ju vara en spegel av det moderna samhället. Så det gäller för mig att jag använder mig utav de moderna utrustningar som finns det vill säga datorer.

Det är bara de senaste tre åren som skolan erbjudit varje elev var sin dator, innan dess användes främst läroböcker, men Börje anser att det nuvarande arbetssättet är det bästa.

5.5.3 Cissi

Cissi arbetar på en 7-9 skola där hon undervisar i hem- och konsumentkunskap samt engelska, detta har hon gjort nu i 5 års tid. Hon säger att i den nuvarande kursplanen så är det svårt att få med allt på den lilla tid som finns till förfogande. Tidsbristen är ett hinder för att få in till exempel sparandet, som inte är en stor del, i fler lektioner. Trots tidsbristen så försöker hon ta med det som hon tycker är det viktigaste, såsom ekonomisk planering där eleverna själva får träna på att göra en budget och föra en kassabok.

Jag skulle gärna se att det kommer läggas ner mer tid på denna del i hem- och konsumentkunskap i framtiden, vilket kanske kommer att bidra till att lärarna inte bara ”drar” igenom det snabbt utan att de får mer tid att lägga ner för att planera och skapa en kreativ och minnesvärd lektion där eleverna på ett tydligt sätt kan se vikten i det hela.

Något som hon ser fram emot är den nya kursplanen 2010, där det ligger mer fokus på ungdomars privatekonomi. Förhoppningsvis kommer detta underlätta planeringen av lektionerna och lärarna kommer då få mer tid på sig att utforma lektionerna på ett mer upplyftande sätt.

Hon använder sig ibland av läroböckerna, hon menar på att böckerna tar upp viktig information men när det gäller vissa delar så som sparandet är informationen från internet mer uppdaterad, då man kan ta hjälp av Konsumentverkets och Kronofogdemyndighetens hemsida.

Läroböcker och Internet är något som Cissi anser passande för undervisningen, där kan man lätt hitta den information man behöver och på detta sätt kan eleverna lära sig att ta fram information på egen hand.

5.5.4 Doris

Doris har arbetat som hem- och konsumentkunskapslärare i fyra år på en 4- 9 skola, hon undervisar även i de fyra SO ämnena, historia, samhällskunskap, geografi och religion. När det kommer till privatekonomi så utgår hon från de läroböcker eleverna har då hon anser att den informationen som finns i boken är relevant. Inom sparande får eleverna läsa om budget och kassabok. Sedan får de som hemläxa att själva se över sin budget och föra en egen kassabok i några dagar.

Jag har märkt att eleverna blir förvånade över hur mycket de egentligen kostar, speciellt hur mycket pengar de lägger ut på godis och läsk. Det blir verkligen en tankeställare för dem.

Doris anser att informationen som Konsument Göteborg erbjuder via föreläsningar är mycket bra och informativ hon bjuder därför in dem vartannat år för en sådan föreläsning. Denna föreläsning är gratis och konsumentverket skickar själva ut speciella föreläsare för detta. De åren de inte kommer väljer hon att förmedla den informationen själv, detta är ett medvetet val från hennes sida för att själv hålla sig uppdaterad inom området. Hon hade kunnat hålla lektionerna själv varje år men vill att eleverna ska få variation på undervisningssätt. Dock blir det endast vartannat år eleverna får den möjligheten.

På frågan om Doris anser att tiden räcker till för undervisningen kring privatekonomi och sparande, så svarar hon ja. Hon känner inte att hon behöver mer tid eftersom det eleverna får lära sig är tillräckligt för deras ålder. Däremot hade hon gärna sett att fördjupad kunskap om sparande och privatekonomi hade erbjudits på alla program på gymnasienivå. ”Som ett kärnämne”; föreslår hon.

5.5.5 Elsa

Elsa arbetar på en 4-9 skola där hon undervisar i hem- och konsumentkunskap samt matematik. Där har hon arbetat i två år då hon tog sin lärarexamen. Hon påpekar att sparandet inte bara handlar om att lägga pengar i en spargris utan sparandet är så mycket mer.

Man kan spara pengar på olika sätt så som att inte slänga mat eller att överkonsumera rengöringsmedel. Sparandet ingår ju i alla delmoment och inte bara i konsumentekonomidelen.

Däremot så har Elsa två lektioner i år åtta som specifikt är tillägnade privatekonomi, där då sparande är inkluderad. Till dessa lektioner väljer hon att använda sig av lärarhandledningen som tillhör den lärobok eleverna använder i hem- och konsumentkunskap. Där får eleverna i grupp först titta och reflektera över en färdig kassabok tillhörande den fingerade Beata. När eleverna har reflekterat och förstått hur en kassabok ska skrivas är det sedan deras tur att göra en egen kassabok under en veckas tid för att sedan lämna in en skriftlig reflektion över deras resultat och tankar.

Varje år så bjuder hon in Konsument Göteborg som i huvudsak går igenom konsumentfrågor men berör även ämnet privatekonomi och sparande, bland annat delar de ut broschyren ”*Koll på pengarna*”. Dock har inte alltid Konsument Göteborgs föreläsare tid att komma, därför sker detta ca vartannat år, något som Elsa tycker är synd eftersom hon anser att konsumentverket bidrar med bra information samt ett bra tillfälle att introducera eleverna till denna institution.

5.6 Sammanfattande tabell över material

Tabell 3 visar de material respektive lärare använder sig av i sin undervisning. Materialet presenteras i bokstavsordning.

Tabell 3 En översikt över vilka material de intervjuade lärarna använder sig av i sin undervisning om sparande.

Material	Anna	Börje	Cissi	Doris	Elsa
Besök från konsument Göteborg				X	X
Film	X				
Föreläsning av läraren	X			X	X
Internet andra sidor		X			
Internet Konsumentverkets hemsida		X	X		
Internet Kronofogdens hemsida		X	X		
Lyxfällan	X				
Lärohandledning				X	X
Läroböcker			X	X	X
Pricerunner	X	X			

Som tabellen visar är läroböcker och föreläsning av läraren vanligast. Mindre vanligt är att låta eleverna se på film och fritt besöka olika sidor på internet. Alla lärare använder 3-4 olika material och det finns inget material som används av alla.

6. Diskussion

Här presenteras det viktigaste resultatet av denna studie i ljuset av bakgrunden. Vid referat av intervjupersonerna står sidnumret där hela intervjun presenteras under 5.2.

6.1 Staten som uppfostrare samt kursplanernas utveckling

Precis som forskaren Peder Aléx (2003) skriver är skolan det största forumet för staten att nå ut med sitt budskap till barn och ungdomar. Staten godkänner nämligen kursplanernas innehåll och utifrån dem formas sedan läromedel och undervisningsmaterial. Det är alltså viktigt att innehållet i kursplanerna är tydligt och av relevans för respektive årskurs eftersom det är utifrån dessa läraren sedan utformar sin lektion. Kort sagt kan sägas att vad som står i kursplanen återfinns på lektionerna.

År 2000 ändrades namnet på ämnet som tidigare hette hemkunskap, till hem- och konsumentkunskap, vilket enligt Cullbrand och Pettersson (2005) var ett sätt för riksdagen att stärka konsumentutbildningen i skolan och poängtera hem- och konsumentkunskapsutbildningens ansvar i detta. Namnbytet och konsumentekonomins stärkta roll avspeglas även i innehållet på de olika kursplanerna som vi valt att undersöka.

Genom att analysera tre kursplaner för hem- och konsumentkunskap och dess innehåll om privatekonomi och sparande syns en trend som motsvarar samhällets utveckling och vad som bör kännas till för att klara av och möta verkligheten i detta konsumtionssamhälle. I kursplanen från år 1994 stod det att eleverna skulle ha kännedom om vad som menas med jämförpriser. För samma årskurs i förlag på kursplan år 2010 kom även här jämförpriser upp men förutom det skulle även eleverna ha kännedom om sparande. Genom att använda sig av jämförpriser regelbundet kan det sparas mycket pengar, därför är det även ett sätt spara. Men uppenbarligen så räcker det inte att köpa billigare literpris på läsk för att ha en god ekonomi utan vad som behövs är en buffert, ett sparande för oförutsedda utgifter, detta enligt den statliga myndigheten Konsumentverket (2010a). Statens förlängda arm är skolan. Genom att kontrollera och styra innehållet i kursplanen kan alltså regeringen bestämma innehållet på lektionerna. Peder Aléx (2003) skrev om hur egenskapen att kunna spara länge setts som något positivt och vi kan nu se att staten och skolan än en gång poängterar vikten i att vara en sparsam individ.

6.2 Konsumentekonomi, det viktigaste området inom hem- och konsumentkunskap?

Att ämnet bytte namn från hemkunskap till hem- och konsumentkunskap har alltså haft betydelse för innehållet i undervisningen och var nog en nödvändighet för att ge mer status åt ämnet, åtminstone ett försök till detta. Anna är en av de lärare vi intervjuade som därför vill belysa konsumentekonomins viktiga roll.

Vissa verkar tycka att HK inte är så viktigt, bara matlagning och sånt, men när man påpekar att det faktiskt handlar om ekonomi, betala räkningar och klara sig själv, då förstår folk att det är riktigt nödvändig kunskap. (s. 26)

Överlag verkar det som att de lärare som intervjuats anser att konsumentekonomi är en viktig del i hem- och konsumentkunskapsundervisningen och vissa vill även ge den större utrymme, vilket är svårt då ämnet är så pass litet och lärarna måste ta vara på varje minut. De flesta lärarna skulle vilja lägga mer tid på konsumentekonomin och delen sparande, men är inte benägna att ta från de andra delarna av hem- och konsumentkunskapens innehåll för att uppnå detta. Det är naturligtvis förstäeligt. Ämnet är som sagt det minsta skolämnet med sina 118 timmar genom hela skoltiden (Skolverket 2000a). Skall ett så litet ämne ansvara över något så viktigt som privatekonomi? Eller ska frågan omformuleras till varför ett ämne med så viktigt innehåll skall vara det minsta skolämnet?

Personer som inte besitter kunskaper om köpevillkor kan lätt utnyttjas av handlare och banker. Detta enligt David Caplovitz studie *The poor pay more* (1963). De familjer som har lägre ekonomisk status är mer utsatta på den ekonomiska marknaden. I intervju med Anna (s. 26) berättar hon att hon tar hänsyn till elevernas förutsättningar och familjeförhållanden, och är därför noga med att bland annat informera om faran med snabba ofördelaktiga lån.

6.3 Läroböckernas utveckling

Innehållet i undervisningen avspeglar förhoppningsvis den kunskap som anses nödvändig att besitta i samhället du lever i. Samhället förändras och skolan förväntas följa samma takt och anpassa undervisningen efter den nya tidens information. Det är därför intressant att bläddra i och analysera läroböcker eftersom de representerar vad som ansågs nödvändigt vetande gällande tryckår. Vad som även gör läroböckerna extra intressant i detta fall är att läroböcker, tillsammans med föreläsning av läraren (se s.30), är det mest använda undervisningsmaterialet.

Information kring sparande, i dess tryckta form, är ett tydligt exempel på hur läroböcker och annat skolmaterial utvecklats i och med samhällets förändringar. I serien Spara och Slösa som på 60-talet började som en sparsamhetskampanj i skolorna, kan det läsas om hur illa det kan gå om man inte sparar sina pengar. Det kan bland annat leda till mindre godis och nöjen, och som i exemplet på s. 11, att Slösa inte får semestra på landet bland alla djur och den friska luften. I den senaste hem- och konsumentkunskapsboken som har analyserats är inte det värsta som kan hända att du blir utan godis och frisk luft utan här är skräckscenariot att hamna djupt i skuldfällan.

Det är intressant att se hur hem- och konsumentkunskapsböckerna har utvecklats bara på den korta tid som analyserats, det vill säga tre olika böcker mellan åren 1994-2008. Läroboken från 1994 fokuseras det inte alls lika mycket på vad som händer om du inte betalar dina räkningar och skulder, som boken från 2008 gör, utan här läggs fokus på information om olika sätt att placera sina redan sparade pengar. Här antas det alltså att eleverna sedan innan har sparade pengar och att det är en självklarhet. Att hamna i ekonomiskt trångmål är sällsynt och ges därför inte heller så stort utrymme i boken från 1994. Annat är det som sagt i hem- och konsumentkunskapsboken från 2008. Utvecklingen har gått till att allt fler ungdomar har hamnat i skuldfällan (Sveriges Konsumenter 2009) och det avspeglas även i läroboken från 2008.

Att antalet betalningsförelägganden enligt Sveriges Konsumenter (2009) har ökat har troligtvis att göra med de lättillgängliga SMS-lånen som bekvämt kan tas utan någon som helst säkerhet. Däremot nämns inte SMS-lånen i läroböckerna men troligtvis kommer detta att nämnas och varnas för i framtida böcker.

6.4 Att använda sig av alternativa läromedel

Anna brukar under sina lektioner visa filmmaterial som visar konsekvenserna av skulder. Ett exempel på sådant material är avsnitt av tv programmet Lyxfällan som blivit ett populärt Tv program bland tittarna och är en medial undervisning i privatekonomi.

Börje använder en annorlunda metod. Han använder sig nämligen nästan uteslutande av internet i sin undervisning.

Skolan ska ju vara en spegel av det moderna samhället. Så det gäller för mig att jag använder mig utav de moderna utrustningar som finns det vill säga datorer. (s. 27)

Enligt Börje är internet en mycket bättre informationskälla än andra medier på grund av att informationen där ständigt uppdateras och med datorerna är det lätt att komma åt den informationen på ett effektivt sätt. De sidor han rekommenderar för att hämta information är, Konsumentverkets och Kronofogdemyndighetens hemsida. Dessa myndigheter är väldigt måna om att få ut sitt budskap genom internet. Han ger, som intervjun visar, även eleverna chansen att leta fram information på egen hand, med datorer som de har fått genom skolan. Detta är ett mycket bra sätt för eleverna att lära sig av ämnet i fråga. För när en elev engagerar sig själv har de lättare att lära och det är där Börje lägger tyngdvikten av sin undervisning. Cissi använder, som Börje, sig av Konsumentverkets och Kronofogdemyndighetens hemsidor för information. Men hon utesluter inte läroböckerna. Hon anser att böckerna ger viktig information som bör tas med.

De två statliga institutionerna Kronofogdemyndigheten och Konsumentverket vill nämligen vara med att utforma undervisningen med sin närvaro eller genom Internet. Konsument Göteborg erbjuder studiebesök till skolor och detta är något som Doris använder sig av i sin undervisning. Detta gör hon vartannat år för att få in lite variation. Hon känner personligen att det blir lite roligare för eleverna att lyssna på någon annan än sig själv. Undervisningen sker i form av rollspel som avslutas med diskussioner och en liten utvärdering.

Att ta hjälp av Konsument Göteborgs föreläsare är något som även Elsa ser som en fördel, men förutom det vill gärna att eleverna ska träna på att hantera privatekonomi själva, därför låter hon eleverna först titta och reflektera en kassaboksmall för att sedan föra en egen. Hon anser att eleverna lär sig mer av att hantera sin egen ekonomi på ett praktiskt sätt än att bara läsa om det.

Att använda sig av alternativa läromedel, det vill säga internet, Tv program och besök från myndigheter, är ett bra sätt för läraren att hålla sig uppdaterad vilket i sin tur gynnar eleverna. Läroböcker uppdateras inte lika ofta som internet, därför är den informationen färskare och mer aktuell. Nackdelen är att informationen på internet inte alltid är granskad och därmed mindre pålitlig än läroböcker. Kanske är en kombination av tryckta källor och internet det bästa alternativet?

6.5 Metoddiskussion

Valet av metod spelar en stor roll på hur studiens syfte och frågeställningar kan besvaras. Enligt Patel och Davidson (2003) har kvantitativa intervjuer alltid en låg grad av standardisering, med detta menar de att frågorna som intervjuaren ställer ger utrymme för intervjupersonen att svara med sina egna ord, detta ger även en möjlighet till följdfrågor. Det finns ett antal faktorer som kan påverka resultatet av en intervju som till exempel platsen där intervjun genomförs, sättet man dokumenterar, och kroppsspråket. Detta var något som togs hänsyn till innan genomförandet av intervjuerna. Patel och Davidson menar även att det är viktigt att förbereda sig noggrant innan själva intervjun. Att inte i detalj berätta för intervjupersonerna vad intervjun ska innehålla är inte att rekommendera då det kan påverka svaren, vilket inte heller gjordes i denna studie. Däremot nämndes syftet med intervjun i brevet men inte frågorna. Vi ville genom att berätta studiens syfte i förväg ge lärarna en inblick i vad som kommer diskuteras i den kommande intervjun. Detta påverkade troligtvis inte svaren och därmed resultatet i betydande utsträckning.

I studien valdes ett strategiskt urval där lärarna med olika bakgrund på olika skolor runt om i Göteborgsområdet valdes medvetet. De lärare som valde att ställa upp fick självklart veta hur intervjun skulle gå till väga och hur materialet skulle presenteras. I *Kvalitativa intervjuer* belyser Trost (2005) att det är viktigt att informera den som ska intervjuas om hur det hela kommer att gå till och på vilket sett det ska bearbetas, vilket då gjordes.

Det som skulle kunna gjorts annorlunda är att intervju fler äldre lärare som har arbetat med ett större antal kursplaner än en och därmed innehar mer erfarenhet. Kanske skulle deras åsikter och undervisningssätt skulle påverka studien?

6.6 Andra metoder

Istället för en kvalitativ metod i val av intervjuer kunde kvantitativ metod i form av enkäter valts. Fördelen med dessa enkäter är att man får ett större urval.

Nackdelen med enkäter är att det inte är lika lätt att få kontroll över svaren som i en intervju. Dels för att de som ställer frågorna inte kan kontrollera svaren på samma sätt som i en intervju. Dessutom försvinner möjligheten att ställa följdfrågor. Därför måste man vid enkäter skicka ut ett större antal än antal svar som önskas, eftersom bortfallet är så stort. I *forskningsmetodikens grunder* påpekar Patel och Davidson att ”enkäter och intervjuer har ofta en tendens att innehålla för många frågor som gör det tröttsamt för personerna som besvarar dem” (2003, s. 82). Anledningen till att enkäter valdes bort var för att studien fullbordas bäst med en intervju som ger mer i form av diskussion och följdfrågor.

Observationer är en annan typ av kvalitativ metod som kan användas. Det positiva med observationer är att den som studerar har möjlighet att vara med där det händer och på så sätt bilda sin egen uppfattning om situationen. Det som är negativt är att observationer är väldigt tidskrävande och för att få det bästa resultatet ska den eller de som observeras helst inte vara medveten om vad som skall undersökas eftersom det kan leda till att denna ändrar sitt beteende. Enligt Patel och Davidson (2003) är observationer även en risk då det kan inträffa oförutsägbara företeelser som kan påverka resultatet eller som kan hindra den studerande att genomföra själva observationen.

Istället för att åka till intervjupersonen så kan metoden telefonintervju användas. Då kan endast en person intervjua och möjligheten till följdfrågor, kommentarer och hjälp från den som vid en vanlig intervju för anteckningar, försvinner. Därför valdes detta alternativ bort. I den här studien användes intervju samt dokumentanalys som metod för att besvara studiens syfte. Det kändes mest relevant att använda sig av just dessa metoder då en intervju ger mer kontakt med, i detta fall, hem- och konsumentkunskapsläraren och dokumentanalys en god inblick i valda dokument. Dock övervägdes metodvalet observation men avslogs.

6.7 Slutsats

Sparandet har länge varit en del i hem- och undervisningen tillika kursplanen. Vad som däremot visats sig är att i det senaste förslaget till kursplan 2010 har sparandet fått mer utrymme än tidigare. I denna studie syns en förändring i de hem- och konsumentkunskapsböcker som analyserats från år 1994 till 2008, och då inom konsumentekonomi. Sammanfattningsvis är att böckerna gått från att ha varit en rådgivningsbok på hur man kan placera sina pengar till en lärobok som varnar för de risker som finns i att låna pengar, i avsaknaden av sparade pengar. Andra läromedel så som Tv program, internet och besök från myndigheter är relativt vanliga för läraren att använda sig av. I dessa alternativa läromedel läggs fokus på hur viktigt det är med ett regelbundet sparande och att inte sätta sig i skuldfällan.

Det vanligaste läromedlet som lärarna i hem- och konsumentkunskap använder sig av är, enligt undersökningen, läroböcker och föreläsning av lärare. Detta på grund av att läroboken tar upp viktig och relevant information som ibland behöver kompletteras med några ord från läraren. Andra material som används i undervisning om sparande är avsnitt från Tv programmet Lyxfällan, internet och uppgifter från den lärarhandledning som tillhör respektive hem- och konsumentkunskapsbok. Internetsidor används främst för dess modernitet och ständiga uppdatering.

De hem- och konsumentkunskapslärare som intervjuats väljer att lägga upp och planera sin undervisning utifrån olika aspekter. Detta var allt ifrån vad den enskilde läraren anser att just sina elever behöver veta andra utifrån hur samhället förändras. Då antalet skuldsatta ungdomar har ökat lägger lärarna fokus på faran i att låna och vikten av att spara. En del i undervisningen kring sparande är att eleverna själva få föra sin egen kassabok. Vad som även poängteras är att sparande ingår i alla delmoment inom hem- och konsumentkunskap så som att inte slänga mat och överkonsumera rengöringsmedel.

Samtliga lärare trycker på vikten om att sparandet är en stor och viktig roll i dagens hem- och konsumentkunskapsundervisningen samt att de hoppas på att de kommer att lägga ner mer tid till detta i framtiden.

7. Avslutningsvis

Vår ambition med detta arbete var att fördjupa och ge oss mer kunskap inom ett ämnesområde som vi själva anser är såväl viktig som intressant. Det anser vi att vi har lyckats med. Då vi båda är morgondagens hem- och konsumentkunskapslärare valde vi att välja ett ämne i tiden, det vill säga sparande. Många ungdomar hamnar i den så kallade skuldfällan och vi vill ha kunskap för att förebygga detta. Att intervjua våra framtida kollegor och ta del av deras tankar och erfarenheter, ansåg vi var det bästa sättet att förbereda oss inför detta viktiga uppdrag.

7.1 Vidare forskning

Vi har förvånats över hur få timmar som hem- och konsumentkunskapsundervisningen förfogar över. De 118 timmar som tilldelas är anmärkningsvärt lite då så mycket och viktig information ska hinna spridas till eleverna. Vi skulle gärna se en undersökning om möjligheten att utöka delar av privatekonomiundervisningen till ett obligatoriskt ämne på gymnasiet.

Andra tankar som vi gärna skulle vilja få svar på är hur staten, regeringen, skolministern kan förvara att hem- och konsumentkunskap är det minsta ämnet i grundskolan och vad som krävs för att få mer timmar. Vi upplever även att såväl elever som andra lärare samt föräldrar ser ämnet som något oseriöst. Vi vill gärna veta varför. Kan det bero på de få antalet timmar som ämnet tilldelats? Det är våra förslag på vidare forskning.

Referenser

- Aléx, Peder (2003). *Konsumera rätt – ett svenskt ideal: behov, hushållning och konsumtion*. Lund: Studentlitteratur.
- Algotson, Stina & Eriksson, Gunnel (2003). *Hem och konsumentkunskap för dig*. Natur och kultur.
- Caplovitz, David (1963). *The poor pay more*. New York Free Press.
- Cullbrand, Ingrid (1998). *Att sträva mot mål – strategier för undervisning i hemkunskap*. Forskningsrapport nr 27. Göteborgs universitet. Institutionen för hushållsvetenskap.
- Cullbrand, Ingrid (2003). *På väg mot empowerment: Reflektioner över tre studier som behandlar undervisning i hemkunskap*.
- Cullbrand, Ingrid & Petersson Monika (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 Hem- och konsumentkunskap*. Elanders Gotab.
- De Ron, Lena & Feldt, Maria (2006). *Bedöma och lära i hem- och konsumentkunskap. Bakgrund och framväxt av ett pedagogiskt bedömningsmaterial*. Institutionen för undervisningsprocesser, kommunikation och lärande. Lärarhögskolan i Stockholm. Rapport från PRIM-gruppen nr 22.
- Ekström, M. Karin (1995). *Childrens' Influence in Family Decision Making. A study of Yielding, Consumer Learning, and Consumer Socialization*.
- Grönqvist, Margareta & Hjalmskog, Karin (1998). *Hemkunskap - betraktat ur ett didaktiskt perspektiv*.
- Grönqvist, Margareta (2005). <http://www.did.uu.se/hkrummet/globen2005.htm> 2010-08-17.
- Harju, Anne. (2008). *Barns vardag med knapp ekonomi – en studie om barns erfarenheter och strategier*. Växjö: universitet.
- Hedelin, Astrid & Olofsson, Margareta (2008). *Hem- och konsumentkunskap*. Malmö: Interskol förlag AB.
- Hjort, Torbjörn (2004). *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lunds Universitet, Socialhögskolan. Lund: KFS AB.
- Hjalmskog, Karin. (2000). *"Democracy begins at home" Utbildning om och för hemmet som medborgarfostran*. Uppsala: Acta Unervisetatis Usaliensis Uppsala Studies In Education. 94.
- Hjalmskog, Karin (red.) (2006). *Lärarprofession i förändring – från "skolkök" till hem- och konsumentkunskap*. Uppsala: Lärarförbundets ämnesråd för hushållsvetenskap. Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Holm, Anita & Plantin, Barbro (1994). *Hemkunskap*. Liber AB.

- Konsumentverket (2010a). *Koll på pengarna*. Edita Västra Aros AB.
- Konsumentverket (2010b). www.konsumentverket.se 2010-05-03.
- Kronofogdemyndigheten (2010). www.kronofogden.se 2010-05-03.
- Lilliehöök, Birgitta (1981). *Spara och Slösa*. Gidlunds.
- Myndigheten för skolutveckling (2007). *Hem- och konsumentkunskap, en samtalsguide om kunskap, arbetssätt och bedömning*. Stockholm: Liber.
- Nationalencyklopedin 2010-06-06 sökord: Didaktik.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Petersson, Monika (2007). *Att genuszappa på säker eller minerad mark. Hem- och konsumentkunskap ur ett könsperspektiv*. Göteborg: Göteborg studies in Educational Sciences 252.
- Sveriges konsumenter (2009). *Att kränga krediter till utsatta – en studie om snabblån*.
- Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2000a). *Kommentarer till kursplaner och betygskriterier 2000*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2000b). *Kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2009). *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Ödeshög: AB Danagårds grafiska.
- Skolverket (2010). <http://www.skolverket.se/sb/d/3719> 2010-08-27.
- Swedbank & Sparbankerna (2007). *Tema: spara och slösa*
<http://www.swedbank.se/sst/inf/out/infOutWww1/0,,160085,00.html> 2010-04-14.
- Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet (1994). *Kursplaner för grundskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Vetenskapsrådet, Codex (2010a). <http://codex.vr.se/manniska2.shtml> 2010-08-17.
- Vetenskapsrådet, Codex (2010b). <http://codex.vr.se/forskningmanniska.shtml> 2010-08-17.

Bilaga 1

Hej NN

Vi är två studenter som läser på lärarprogrammet med inriktning hem- och konsumentkunskap på Institutionen för mat, hälsa och miljö vid Göteborgs universitet. Vi skriver nu vårt examensarbete där vi undersöker hur verksamma hem- och konsumentkunskapslärare utformar och lägger upp sin undervisning kring sparande.

Vi skulle gärna vilja intervjua dig som verksam hem- och konsumentkunskapslärare för att kunna få en inblick i hur du går till väga. Det vore väldigt intressant då vi anser att just din åsikt är viktig.

Intervjun, som givetvis är frivillig och presenteras anonymt, kommer ta ca en timme och bygger på öppna frågor. För att vi vid intervjutillfället skall få ut så mycket som möjligt spelar vi in samtalet. Detta är naturligtvis en konfidentiell handling som endast vi som intervjuar kommer att del av och makuleras sedan.

Vi vore oerhört tacksamma om du ville ställa upp på en intervju då detta betyder mycket för oss och vårt arbete. Vi kommer till din skola när du har tid mellan datumen 6/5-13/5. Tacksam för svar så fort som möjligt!

Med vänliga hälsningar Maria och Afrodite.

Bilaga 2

Intervjufrågor

1. Ålder
2. Antal kursplaner som du varit med om. Ex 94,2000,
3. Vad är din allmänna uppfattning om kursplanen och sparandet?
4. Har du jobbat med någon annan kursplan? Hur var det?
5. Har du sett den nya kursplanen? Dina uppfattningar om det?
6. Vad har du för uppfattning om kursböckerna när det gäller sparandet? Är de användbara?
7. Hur lägger du upp din undervisning? Varför gör du så?
8. Vad använder du för material? Varför?

Bilaga 3

Frågor vi använt oss av vid undersökningen av respektive kursplaner.

- Vilka rubriker återfinns?
- På vilket sätt berörs konsumentekonomi i kursplanerna under de olika rubrikerna?
- På vilket sätt berörs privatekonomi i kursplanerna under de olika rubrikerna?
- Nämns ordet spara och i så fall under vilken rubrik och hur?